Román Konec starých časů vydal poprvé Melantrich v září 1934 (podle knižních bulletinů 26. 9.) jako 61. svazek edice Úroda, sbírka krásné prózy, a 10. svazek Spisů Vladislava Vančury. Ještě v témž měsíci vyšlo tamtéž vydání druhé, pořízené z téže sazby, v níž pro krátkost času nebyly provedeny změny ani opraveny i zjevné, ač ojedinělé, tiskové chyby. Jedinou odlišností je údaj *II. vydání* v tiráži. Text těchto vydání je tedy zněním prvního knižního vydání a zároveň poslední ruky, neboť třetí vydání následovalo až roku 1947 v Družstevní práci — Melantrichu — Svobodě jako 13. svazek Díla Vladislava Vančury, pořádaného Janem Mukařovským a Ivanem Olbrachtem. Toto vydání přejímá text 1. a 2. vyd. i se závažnějšími omyly, přestože drobné chyby byly opraveny a jiné zavedeny. Čtvrté vydání vyšlo v Československém spisovateli roku 1958 jako 10. svazek (v záhlaví mylně uvedeno 13. svazek) Spisů Vladislava Vančury, které řídil Jan Mukařovský. (Ediční přípravu onoho vydání provedl R. Havel.) Páté vydání (chybně uvedené jako 4.) vyšlo v Práci jako 1. svazek Červené řady edice Erb v roce 1968. Šesté vydání vyšlo opět v Čs. spisovateli jako 38. sv. Velké řady Slunovratu v roce 1975 (s chybou v tiráži — v ČS šlo o vydání druhé, nikoli třetí). Naše vydání je tedy sedmé, v ČS třetí.

Knižním vydáním předcházelo několik časopiseckých otisků vybraných pasáží románů: v *Měsíci 3, 1934, č. 7, s. 8—9* (kapitola Společnost v loveckém zámku); v *Národním osvobození 11, 1934, č. 214 (z 13. 9.), s. 1-2* („Zrození dítěte" — část kapitoly Vypravování o ruských vánocích v poli, od slov *Chvála Ježíši Kristu* ... do konce kap.); dvě ukázky v *Českém slově 26, 1934, č. 214 (z 14. 9.), s. 2-3* a *č. 222 (z 23. 9.), s. 15* („Váňův příběh" — část

kap. Kuře na rožni, od slov *Můj pán, pravil Váňa* ... po slova *nad každým člověkem vládne milosrdenství;* a „Jak byl založen zámek Kratochvíle" — část kap. Stránka dějepisu, od začátku po slova *že se dělníci svezou pánům po kobylce*); a v *Právu lidu 43, 1934, č. 223 (ze 23. 9.),* v příl. *Nedělní okénko s. 2-3* („Noční dobrodružství" — část kapitoly Záměna, od slov *Táhlo již na desátou* do konce kap.).

246

Znění časopisecké se od knižního liší v nezávažných případech tiskových chyb, pravopisných úprav nebo typograficky zdůvodnitelných zásahů do odstavců. Některé případy jsou však významné: odstavec *„Pozor! Pozor!"* ... (v našem vyd. na s. 131—132) byl v knižním vyd. zrušen na úkor jasnosti textu; na téže straně jsme však podle knižního vyd. převzali spojení *jít mimo Corneliiny dveře* a *co má přítelkyně dělá* místo *mimo Corneliiných dveří* a *co Cornelie dělá;* ve Váňově vyprávění užívá časop. otisk stylisticky odlišně velkých písmen u výrazů *Pán Bůh, Chvála Bohu Všemohoucímu, Matka boží;* tamtéž schází v časop. věta *Měli všehovšudy pár koní a to se špatně utíká* (zde s. 74).

Rukopis románu není znám. K dispozici pro posuzování autorských a neautorských zásahů v textu je pouze strojopisný oklep Vančurova scénáře k filmu Baron Prášil. Scénář je dochován v několika variantách. Publikované znění scénáře (Oleg Malevič, Od scénáře k románu, Sovětská literatura 1981, č. 6, s. 138n.) bylo bohužel redakčně upraveno („... byly upraveny některé výrazy a koncovky infinitivů." Pozn. red. Sovětské literatury). Přes tematické a motivické shody scénáře a románu, jak je konstatují L. Bartošek (Desátá múza Vladislava Vančury, Čs. filmový ústav 1973) i Oleg Malevič, je však text románu zcela nový, a to jak v replikách postav, tak v autorském líčení i hodnocení. Jen několik krátkých, několikařádkových pasáží bylo přeneseno ze scénáře do románu, ovšem rovněž se změnami znění. Ze strojopisu, který z pozůstalosti Z. Vančurové drží Literární archiv PNP, můžeme uvést jedinou rozsáhlejší a do románu málo pozměněnou pasáž (pře-

pisujeme i s překlepy): „*Pah, vaše lesíky, v nichž počítáte stromy! Jste lační zisku stokrát víc než příhod, vy lovci peněz. Střílíte kozy v čase vánočního trhu a štvete zajíčky po nichž se neohlednu, vše je vám lhostejné jen když to něco platí. Penízek k peníz*[ku] *vám skládá majoráty a důstojnost, která se příčí urozeným lidem. Vy břídile, vy mezku s čabrakou, vy ataktičtí střelci, vy rozumářská chaso, předstírající vášně starých časů. Čemu pak věříte? ‚Nu na co jste se zmohli, lidičky bez příhod? a bez představivosti? Všechno je lež co meobsáhne vaše prkenice! Všechno je nesmysl co nelze rožniti a shltnout s cibulí! Ba, máte pravdu, bílý daněk chutná tak jako kýta zvěřinářova. Co pak je do barvy! Vyletí komínem! Vy rádi uzené . . .*“ Scénář podle dobové Vančurovy filmařské praxe nepředpisuje repliky postav do detailů a je více založen na obraze a hudebním spádu než na obsahu řečí. Zde srov. s. 49—50.)

Naše edice tedy volí za výchozí znění text prvních dvou knižních vydání z roku 1934. V maximální míře respektujeme Vančurovy jazykové zvláštnosti: v rovině hláskové *(chlipník, holkář — holkař, kurvář, úsilovně, zohybán, badá, vyhrůžky, srdečka, procítá, jízva, chyše, rozjítřené, umývadlo);* ponecháváme kolísání délky v tvarech slova *láhev;* respektujeme podoby *čtyry, auktor, opozďovat se,* avšak upravujeme *kořisť* na *kořist* 72, *paměť* na *paměť* 217, *biřicskou* na *biřickou* 177, *přisahat* na *přísahat* a *břidil* na *břídil* 31, 49, 88, 140 podle scénáře a podle změny *košíkář m. košikář* z časop. do 1. vyd. Ve slovech přejatých opravujeme *kopejek* m. *kopějek* (i dle časop.) 97, *mužici m. mužíci* 75, *fráter* m. *frater* 191. V tvarosloví respektujeme kolísání gen. sg. *Manon Lescaut* 63 — *Manony Lescaut* 93, tvary *v rukách* 22, *otevrou se* 146 a gen.-ak. *ho — jej.* Opravujeme však ojedinělé chybné záměny zájmenných tvarů dat. sg. a gen.ak.sg. *mně — mě* 27, 93, 118, a dat sg. i ak.sg. *jí — ji* 27, 93, 104, 190. Proti Vančurovu úzu rozepisujeme číslice slovy, avšak ponecháváme je tam, kde není čtení jednoznačné, a v údajích míry či ceny: *. . . mi tehdy bylo 43 . . .* 15; *. . . 785 jisker . . .* 225;

svazeček za 160 korun 82; *poslal 1 000 korun* 11; *měří . . . 170 centimetrů* 28 ap.

Vančurova interpunkce, především pak kladení čárek, souvisí nejen se syntaxí jeho věty, ale také s jeho charakteristickou péčí o zvukový obraz promluvy. Leckdy požadavky aktuálního členění věty ustupují před zvukovou, intonační organizací slovosledu, např. . . . *a pranic jí nevadilo na tom, že ostatní o ní budou všelijak mluvit* 190; *Susanne s Michaelou zářily nejvíce životem* 156. Proto respektujeme nejen oddělování, resp. neoddělování citoslovcí n. částic ve zvolání: *Ale, můj bože, . . .* 83; *Ale můj bože, . . .* 233; či u vokativů a kleteb: *A vy hastroši* 145; *„Hej vy tam!" zahoukl jsem, „hej! vy pane, uhněte . . ."* 214; *Jdi ty hloupá* 232, ale také u výrazů přídatných: *na němž nic není, mimo letopočet* 157; *hrnuli jsme se, za veliké úlevy, zpečetit* 191; *Co, chudák Váňa, asi dělá!* 233. Proto také nedoplňujeme otazník za větou *Jářku, pročpak se teď nepřidržel La Fontaina.* 88, zatímco tam, kde jde podle smyslu zjevně o dotaz, klademe otazník m. tečky nebo m. vykřičníku.

Taktéž opravujeme Vančurovu interpunkci mezi souřadně spojenými větami n. členy *pouze* tam, kde zřetelně jde o vyhraněný významový vztah jiný než slučovací, a naopak respektujeme Vančurovu interpunkční a významovou volnost u spojení uvozených *a tu* n. *a tak* i v kladení čárky před zdánlivě prostě slučovacím *a.*

Bez úpravy ponecháváme autorovu interpunkci přechodníků, rozvitých i méně rozvitých, kterých je v textu velký počet, mj. proto, že Vančura důkladně využívá paralelního předvádění několika souběžných dějů n. příhod. Čárku doplňujeme pouze tam, kde je oddělení naznačeno alespoň z jedné strany, obvykle na konci vazby. (Tak se naše edice podstatně liší, shodně s praxí současných Spisů V.V., od posledního kritického vydání z r. 1958, kde byla autorova neúplná péče o interpunkci napravena důsledným doplněním takřka všech gramaticky přípustných čárek.)

Vypustili jsme však čárku uzavírající volně připojenou vazbu na s. 154: *„Jakže, toto chlapisko* neznající cenu peněz, že není pravý kníže?", protože podle kontextu jde o spojení těsné a o inverzi spojky že. Sporné by mohlo být rovněž doplnění čárky *Zůstal jsem stát s otevřenými ústy a Marcel zajíkaje se jako zpěvák, jal se mi mluviti . . .* 230, neboť Vančura často (archaicky) zahrnuje podmět do přechodníkové vazby (sr. [Koketák Poslední], *jenž připjav si kříž, srazil . . .* 18; *Usadili jsme se . . ., a já maje, jak se říká, rozum v hrsti, vymýšlel jsem výmluvy . . .* 21; *Kitty hltajíc pohledem Marcela, neodpovídala.* 242; a též případy v Pekaři Janu Marhoulovi), a proto obě čárky vypouštíme.

Ze stylistických ohledů ponecháváme na s. 66 v citátu z plukovníkova deníku pravopis *sergeant* (jinde měníme na *seržant* stejně, jako to činí autor v řeči postav). Z téhož důvodu přejímáme i psaní *Pán Bůh* atd. podle časopiseckého znění vyprávění prostého Váni (s. 73—77) a poslední vůle vojáka Anisima (s. 97).

Nezasahujeme do věcných rozporů v textu: přezdívku *Fairbanks* (jak konstatuje R. Havel) má na s. 33 a 161 lokaj *Luis*—Lojzík, na s. 35 však *Fricek. Jméno Alexej* není obměnou jména *Alexandr.* Eleonora je *plavovláska* 27, jindy *rusovláska* 45. Opravujeme však zřejmý omyl: *Jak zní, jak se rozléhá pod křížovou klenbou naší kuchyně* m. *pod křížovou chodbou 69.* Bez zásahu ponecháváme nejasné označení textilie *spež* na s. 207.

Další emendace:

26: opřeli si dlaně *o* stehna m. *a* stehna

45: mluvilo se páté *přes* deváté m. *před* deváté

49: *„Chlapík!"* — „Chlapík! Chlapík!" m. *„Chlapík!* — „Chlapík! Chlapík!") [pomlka v kontextu odděluje výkřiky postav — třebaže scénář vkládal celé do úst jedné postavy]

87: „. . . nebyls to právě ty, kdo natahoval *ruce?* m. . . . *ruce.*

118: *hlasu, který praví: Ty* máš na krajíčku pláč? m. praví: *ty* máš . . .

119: Víte, že jsme . . . se . . . vrátili kolem *rybníků?* m. *rybníků.*

121: „. . . nezasáhl Lhota!“ *Řka* to m. *řka* to

131 a srdečně se se mnou *rozloučil.* [dále zaveden podle časop. *odstavec*:] *„Pozor! Pozor!“* volal jsem m. *rozloučil: „Pozor! Pozor!“* volal jsem

250 138: „. . . chválu, kterou jsem vám *přisoudil?“* m. *přisoudil,“*

139: Jsem zvyklý *obědvat, a spáti* v posteli m. *obědvat a spáti*

145: děliti se s pány *o půdu?* m. *o půdu!*

166: jsem si pomyslil: *„Ty,* chlapíku, nosíš šněrovačku.“ m. pomyslil: *‚ty,* chlapíku, . . .

180: A všiml jste si . . . poblázní-li nějakého *kluka?“* m. . . . *kluka.“*

199: „. . . což ten klobouk? Což ta vlásenka z časů pánů *Franců?* m. . . . *Franců.*

„K čemu *to?“* zeptal jsem se m. . . . *to,“* zeptal

„Proč se, slečno, díváte na *mě?“* m. . . . na *mě.“*

200: Věřte mi pane, že se to *pod ním* skvěle obědvá! m. . . . *pod ní* [podle smyslu]

208: „. . . jíti s vámi,“ *praví.* — m. . . . *praví* —

215: takhle se vyřizují státnické *záležitosti?* m. *záležitosti.*

218: *několik slovíček, která* m. *které*

220: „No vidíš,“ *řekl jsem si* m. . . . *řekl jsem*

263: [doplňujeme do obsahu název poslední kapitoly Útěk]